

Sapfo, Medeja, kurikulum, silab, skripta...

Prilagodba riječi i sveza iz klasičnih jezika te uporaba izvornih latinskih i grčkih riječi u hrvatskome je jeziku često velik problem. Ovisno o vremenu kad su riječi u hrvatski preuzete, različite su razine prilagodbe koje su riječi prošle te su one prilagođene na različite načine. Velike razlike postoje i ovisno o priručniku kojim se tko služi, a osobito su velike razlike između rješenja koja nude kroatistički priručnici i onih koja nude klasičnofilološki priručnici. U praksi su učestale i dvostrukosti ili višestrukosti. Ovaj je rad pokušaj rješavanja dijela problema te poticaj na daljnje rasprave, radove i suradnju klasičnih filologa i kroatista. U radu se neću osvrtni na pravopisne (većinom pitanje velikoga i maloga slova) i naglasne probleme. Oni su iscrpno obrađeni u mojemu radu *Riječi i sveze iz klasičnih jezika u hrvatskome jeziku (Latina et Graeca. 2016./29.)*, a ovdje ću prikazati nekoliko problema povezanih s prilagodbom imena i riječi iz klasičnih jezika. Ti problemi nisu novi. I u starijim jezičnim priručnicima vidljivo je da postoje mnoge nedoumice, neusustavljenosti te dvostrukosti i višestrukosti. Budući da je riječ o složenome području koje zadire i u klasičnu filologiju i u kroatistiku, a često i u koju drugu struku o čijemu je nazivlju riječ, pri rješavanju je tih problema nužna suradnja stručnjaka obaju područja.

Jedan je od najvećih problema povezanih s prilagodbom riječi iz klasičnih jezika prilagodba osobnih imena. S obzirom na to da su latinski i grčki u dodiru s hrvatskim već niz stoljeća, latinska su i grčka imena u hrvatski ulazila u različitim razdobljima i različitim oblicima. Tako usporedno supostoje oblici nastali prema nominativu i oblici nastali prema genitivu. U nekim je riječima prevladao oblik nastao prema nominativu, a u drugima oblik nastao prema genitivu. U tablici su prikazani oblici imena potvrđeni u hrvatskome jeziku.

oblik prema genitivu	oblik prema nominativu
Mart	Mars
Parid	Paris
Atlant	Atlas (ali pridjev Atlantov)
Teognid	Teognis
Tespil	Tespis

* Ana Mihaljević profesorica je hrvatskoga i latinskoga jezika u Klasičnoj gimnaziji u Zagrebu.

S obzirom na to da je u latinskome i grčkome osnova vidljiva u genitivu, prednost bi trebalo dati oblicima riječi koji su prilagođeni prema genitivu, međutim, to bi pravilo trebalo slijediti samo kad je riječ o riječima koje nisu prihvaćene u uporabi u nominativnome obliku. Riječi koje su prevladale prilagođene iz nominativnoga oblika treba zadržati u obliku u kojemu su uvriježene (npr. *Paris, Mars*).

Dvostrukosti postoje i pri prilagodbi latinskih imena *Quintus, Sextus* i *Titus*, koja se prilagođavaju sa završnim *o* i bez njega.

bez o	s o
Kvint	Kvinto
Sekst	Seksto
Tit	Tito

U novijoj kroatističkoj literaturi prevladavaju oblici bez *o* osim u imenu *Sekst/Seksto*, u kojemu prevladava oblik *s o*. U suvremenoj praksi također uglavnom prevladavaju oblici bez *o*.

Postoje i druga imena pri čijoj prilagodbi postoje dvostrukosti kao što su *Hermes* i *Hermote Merkurije* i *Merkur*, ali u novijim tekstovima sve više prevladavaju oblici *Hermes* i *Merkur*.

Nedoumice i dvostrukosti postoje i u prilagodbi ženskih imena. Ženska imena koja u grčkome završavaju na *-o* u hrvatski se prenose u dvama oblicima: sa završnim *-o* i sa završnim *-a*. U sljedećoj su tablici potvrđeni oblici u hrvatskim priručnicima.

sa završnim -o	sa završnim -a
Klio	Klija
Sapfo	Sapfa
Kloto	Klota
Erato	Erata

Premda su oblici sa završnim *-a* prilagođeniji hrvatskome jeziku jer su sklonjivi po *e*-sklonidbi, u praksi su potvrđeniji oblici sa završnim *-o*. Jedini je oblik koji je u novije vrijeme često potvrđen i u obliku sa završnim *-a* ime *Sapfo/Sapfa*. Ime je *Klio* katkad potvrđeno i u obliku *Klijo*, međutim, u hrvatskome između *i* i *o* ne treba umetati *j* (isto vrijedi i za *Dijoskuri*).

Problemi postoje i na morfološkoj i tvorbenoj razini jer često neprilagođene ili nedovoljno prilagođene riječi stvaraju nedoumice. Pri prilagodbi ženskih imena iz grčkoga koja završavaju na *-o* (*Klio, Sapfo, Erato, Kloto*) mnogi autori navode da njihov genitiv završava na *-e* (*Klije, Sapfe, Erate, Klote*), tj. da te riječi pripadaju *e*-sklonidbi, što narušava hrvatski sustav u kojemu ne postoje imenice *e*-sklonidbe koje u nominativu završavaju na *o*. Oblici bi na *-o* zato trebali biti nesklonjivi, dok bi se prema *e*-sklonidbi trebali sklanjati oblici

imena koje u nominativu završava na *-a*. Autori koji oblike sa završnim *-o* sklanjaju prema *e*-sklonidbi, kao posvojne pridjeve navode oblike: *Klijin, Saffin, Eratin, Klotin*. Ponovno je riječ o oblicima koji bi bili svojstveni imenicama *e*-sklonibe sa završnim *-a*, dok tvorba posvojnih pridjeva od ženskih imena na *-o* nije moguća.

Sljedeći je problem povezan s prilagodbom ženskih imena pitanje umetanja intervokalnoga *j* između *e* i *a*. Neka se imena pojavljuju isključivo s intervokalnim *j* (npr. *Medeja*), dok pri pisanju nekih postoje dvostrukosti (npr. *Rea* i *Reja*). Prednost bi trebalo dati oblicima s intervokalnim *j* (*Reja, Medeja*) jer je to u skladu s općejezičnim pravilom o umetanju *j* između *e* i *a* na kraju posuđenica, npr. *apneja, dražeja, epopeja, ideja, Koreja, livreja, matineja, orbideja, ureja* (*Hrvatski pravopis*. 2013: 10).

Pri prilagodbi imena postoji kolebanje u uporabi oblika s intervokalnim *s* i *z*. Riječ je većinom o imenima koja su podrijetlom iz grčkoga, ali se u latinskome pišu sa *s*.

oblici sa z	oblici sa s
Heziod	Hesiod
Tezej	Tesej
Perzefona	Persefona
Prozerpina	Proserpina
Meduza	Medusa

Do toga kolebanja dolazi i kod mnogih drugih imena koja nisu potvrđena u hrvatskim jezičnim priručnicima, kao što su *Ismena/Izmena* i *Tiresija/Tirezija*, što je poseban problem jer je riječ o imenima likova iz obvezatnih djela srednjoškolske lektire. U većini je riječi prevladao oblik sa *z*, pa bi tim riječima trebalo dati prednost jer je taj oblik i izvorno točan.

Problem je kako izvorno napisane ili samo fonološki prilagođene latinske riječi ili sveze uklopiti u hrvatski tekst. Takve se riječi i sveze u hrvatskome ne sklanjaju, pa se preporučuje uvođenje sklonjive hrvatske apozicije ispred latinskoga izraza.

Sa sklanjanjem *pluralia tantuma / pluralije tantum* učenici često imaju problema. > Sa sklanjanjem imenica *pluralia tantum* učenici često imaju problema. ili Sa sklanjanjem *pluralia tantum* učenici često imaju problema.

U suvremenoj metodičkoj i pedagoškoj praksi supostoje oblici *kurikul, kurikulum* i *curriculum*. Riječ je o latinskoj riječi *curriculum*, koja je u hrvatski ušla iz engleskoga te se kadšto upotrebljava u neprilagođenome izvornom obliku, kadšto u obliku *kurikulum* kao djelomično prilagođenome obliku koji je glasovno prilagođen, ali je zadržao latinski nastavak *-um*, te u potpuno prilagođenomu obliku *kurikul* u skladu s pravilom da se pri prilagodbi latinskih riječi latinski završetak *-um* izostavlja. U pravopisu je Instituta za

hrvatski jezik i jezikoslovlje taj primjer iscrpno analiziran i upućuje se na oblik *kurikul* kao jedini standardnojezični uz domaće nazive *naukovna osnova* i (*nastavni*) *uputnik*. U visokoškolskome se obrazovanju u posljednjih nekoliko godina sve češće pojavljuje riječ *silab* s inačicama *silabus* i *syllabus*. Na *Hrvatskome se jezičnom portalu*, međutim, navode isključivo inačice *silabus* i *syllabus*, koji se upućuje na *silabus*, a i na mrežnim je stranicama različitih fakulteta različita zastupljenost svih triju inačica. Rješenje je za tu nedoumicu istovjetno prethodnomu. *Syllabus* je neprilagođena tuđica, *silabus* je djelomično prilagođena riječ, dok je riječ *silab* potpuno prilagođena hrvatskomu jeziku i stoga joj treba dati prednost.

Jedna je od riječi iz latinskoga o čijemu se obliku i osobito sklonidbi najviše raspravljalo, riječ *skripta*. Budući da je riječ o riječi koja dolazi od nominativa množine srednjega roda, u gotovo svim jezičnim priručnicima može se naći uputa koja kaže da je pogrešno upotrebljavati je kao riječ ženskoga roda u jednini *e*-sklonidbe, a isključivo je pravilno upotrebljavati je kao riječ srednjega roda u množini. Međutim, u nekim se rječnicima uz riječ navode neki nastavci, tako se na *Hrvatskome jezičnom portalu* i u Klaićevu rječniku navode *G -pātā*, *D L -ptama*. Ako je riječ o srednjemu rodu množine, čiji je nominativni nastavak *-a*, riječ bi trebala pripadati istomu sklonidbenom tipu kao npr. riječ *polje*, tj. *a*-sklonidbi srednjega roda, a u toj su sklonidbi dativni i lokativni nastavak *-ima* (*poljima*), stoga bi pravilni dativni i lokativni oblik imenice bio *skriptima*. Na 3. županijskome stručnom vijeću učitelja i nastavnika klasičnih jezika svi su sudionici rekli da je jedini oblik koji smatraju ispravnim i upotrebljavaju množinski oblik srednjega roda, ali su svi osim jedne sudionice rekli da govore *skriptama*, a ne *skriptima*. Međutim, unatoč uputi da se riječ *skripta* treba upotrebljavati u množinskome obliku, danas je, osobito u mlađoj populaciji učenika i studenata koji tu riječ iznimno često upotrebljavaju, u potpunosti prevladao jedninski oblik riječi. S obzirom na vrlo veliku proširenost jedninskoga oblika imenice te njezinu uklopljenost u sustav *-e* sklonidbe, možda je najbolje oba lika normativno izjednačiti, uz napomenu da treba biti dosljedan u uporabi jedne sklonidbene paradigme, a u budućnosti će se vidjeti što će prevladati.

	<i>skripta</i> imenica ženskoga roda jednine		<i>skripta</i> imenica srednjega roda množine, <i>pluralia tantum</i>
	jednina	množina	množina
N	skripta	skripte	skripta
G	skripte	skripta	skripata, skripta
D	skripti	skriptama	skriptima
A	skriptu	skripte	skripta
L	skripti	skriptama	skriptima
I	skriptom	skriptama	skriptima